TOOLBOX:// CONTAINER of CRAFTSMAN’S LEGACY

The manual labor of the manufacturer, because of the longevity that -at least through their formation- his creations requires, forms a real network of monuments -a physical noosphere of points- that if one goes back to the process of its creation, will explore the stops and the meetings of their creators. Looks like every craftsman, artisan and laborer sacrificing in every project a part of themselves by "building it" within each structure. If in the myths human sacrifice is required to stabilize bridges, in reality, each craftsman splits by sacrificing himself into the projects of his life. Through his life the projects are an extension of himself, by his death these are becoming his pyramids.

Michalis Softas
Tutor: Yorgos Tzirtzilakis
POSTGRADUATE PROGRAM
DEPARTMENT OF ARCHITECTURE UNIVERSITY OF THESSALY October 2014

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
05/05/2024 11:47:04 EEST - 3.138.36.126

ΕΡΓΑΛΕΙΟΘΗΚΗ:// ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ ΜΑΣΤΟΡΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Η χειρωνακτική εργασία του κατασκευαστή, εξαιτίας της μακροζωίας που -τουλάχιστον κατά τη δημιουργία τους- προϋποθέτουν τα κατασκευάσματά του, σχηματίζει ένα υπαρκτό δίκτυο μνημείων -μια υλική νοόσφαιρα σημείων- που αν κανείς ανατρέξει στα πρακτικά της δημιουργίας του θα βρει τις στάσεις και τις συναντήσεις των δημιουργών τους. Μοιάζει σαν ο κάθε μάστορας, τεχνίτης και εργάτης να θυσιάζουν σε κάθε έργο ένα κομμάτι του εαυτού τους “χτίζοντάς” το μέσα στην εκάστοτε δομή. Αν στους μύθους απαιτείται ανθρώπινη θυσία για να στεριώσουν τα γεφύρια, στη πραγματικότητα ο κάθε μάστορας διασπάται θυσιαζόμενος και αυτός στα έργα της ζωής του. Όσο ζει αυτά είναι η προέκταση του εαυτού του, με τον θάνατό του γίνονται οι πυραμίδες του.

Μιχάλης Σοφτάς
Επιβλέπων: Γιώργος Τζιρτζιλάκης
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ Οκτώβριος 2014

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
05/05/2024 11:47:04 EEST - 3.138.36.126

ΕΡΓΑΛΕΙΟΘΗΚΗ:// ΠΕΡΙΕΚΤΗΣ ΜΑΣΤΟΡΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Από τον Μάιο του 2013 μέχρι τον Σεπτέμβριο του 2014, ήμουν μέρος της πραγματοποίησης ενός οικοδομικού έργου στον Άγιο Λαυρέντιο Πηλίου. Το έργο μού το ανέθεσε η οικογένειά μου, και μαζί με τον πατέρα μου, αναλάβαμε την καθημερινή, στενή επίβλεψή του, συμβιώνοντας το πρωί στο γιαπί και συγκατοικώντας το βράδυ στον Βόλο. Επιπλέον του πατέρα μου, στο γιαπί έτυχα της καθημερινής συμβίωσης με κάθε απαραίτητο συνεργείο για την ολοκλήρωση ενός κτίσματος, και μοιραία η προσοχή μου επικεντρώθηκε, πέραν του επίσημου ρόλου μου, στα υποκείμενα του οικοδομείν καθαυτά. Το ενδιαφέρον μου για τις προσωπικότητες τούτες αποφάσισα να διερευνήσω προσπαθώντας να κατανοήσω βαθύτερα τις πτυχές που παρουσιάζω σε αυτή την εργασία.

Η προσέγγιση των υποκειμένων του οικοδομείν έγινε σε δύο επίπεδα, ενώ από νωρίς διαμόρφωσα μια πλατφόρμα εργασίας που θα μου επέτρεπε μια ειλικρινή επαφή με τα επιλεγμένα υποκείμενα (δείγμα των 10) προς άντληση πληροφοριών πάσης φύσεως. Το πρώτο επίπεδο είναι αυτό της διαπροσωπικής σχέσης που ανέπτυξα μαζί τους, περνώντας χρόνο με τον καθένα χωριστά σε γιαπιά, σπίτια ή καφέ της γειτονιάς τους. Το δεύτερο επίπεδο αφορά στην επεξεργασία του συλλεγμένου υλικού και τη συσχέτιση αυτού με θεωρία και παραφιλολογία. Να εξηγηθώ, εδώ, πως τη συσχέτιση του φαινομένου του οικοδομείν με την παραφιλολογία, όπως αποκάλεσα, τη θεωρώ κρίσιμη για την όσο το δυνατόν ευρύτερη κατανόηση του πεδίου της προκειμένης έρευνας, καθώς το εργαστήριο, εγώ και τα υποκείμενα κάθε άλλο παρά αποστειρωμένοι είμαστε από το ρου της καθημερινότητας. Τέλος η πλατφόρμα που σχημάτισα, αφορούσε το κάλεσμα για την ισάξια συμμετοχή τους σε ένα κοινό έργο, για το οποίο θα αναφερθώ στη συνέχεια.

Η οικοδομική δραστηριότητα στην Ελλάδα του 2014 βρίσκεται σε μια τελματική κατάσταση για τουλάχιστον μια 5ετία. Τα ενεργά υποκείμενα τούτης της δραστηριότητας, οι μάστορες, οι τεχνίτες και οι εργάτες, οι μηχανικοί και οι εκάστοτε εντολείς (ιδιοκτήτες–επενδυτές) βρίσκονται σε έναν αναβρασμό που επιτρέπει μια ματιά προς την ειδική σύνθεση του καθενός.

Καθώς η πορεία στη κατανόηση ενός οικοδομικού έργου είναι αιτιολογική, βλέποντας το αποτέλεσμα ενός συνόλου εργασιών θα όφειλε ο παρατηρητής να έχει τη δυνατότητα να αναχθεί στα αίτια και τις ανάγκες που κινητοποίησαν προς τούτη την κατασκευή. Αν τα αίτια περιοριστούν στα σχέδια και τις επιθυμίες του ιδιοκτήτη, τότε ο παρατηρητής κινδυνεύει να αγνοήσει τις συνθήκες και τις διαδικασίες του τοκετού και της γέννησης του έργου. Όμως, η πορεία της κατασκευής μπορεί να αναγνωσθεί ως κρίσιμη, καθώς σειρά εμπλεκόμενων τεχνιτών και συμβάντων, δεν υλοποίησαν απλώς με εργοστασιακή ακρίβεια το έργο, αλλά συνδιαμόρφωσαν μαζί και με άλλους παράγοντες το τελικό αποτέλεσμα.

Σε αντίστροφη χρονικά πορεία, από το κτισμένο προϊόν προς την αρχική επιθυμία του εντολέα, με την αναγνώριση των πρωταρχικών και κινητήριων αιτιών, ψηλαφίζεται η προέλευση του συστήματος που κατέστησε δυνατή την όλη διαδικασία.

Η παρούσα εργασία αποτυπώνεται σε 10 λήμματα με υπολείμματα: μια συλλογή παρατηρήσεων και γενικεύσεων, που σκόρπιες προσφέρουν τμηματικά αλήθειες

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
05/05/2024 11:47:04 EEST - 3.138.36.126

για το δυναμικό γεγονός της μαστορικής, και που όλες μαζί προσβλέπουν στο να σχηματίσουν μια εργαλειοθήκη νοημάτων.

ΑΥΤΟΜΑΤΟΣ ΠΙΛΟΤΟΣ

Ο αυτόματος πιλότος πρωτοεμφανίστηκε το 1912 και είναι, μέχρι και σήμερα, ένα εργαλείο χρήσιμο για τους πιλότους καθώς κρατάει σταθερή την πορεία του αεροσκάφους, επαναφέροντάς την κάθε φορά που αυτή αποκλίνει, επιτρέποντας στο ταξίδι να έχει προορισμό και στους πιλότους να καταπιάνονται με τις ουσιαστικότερες διαδικασίες της πτήσης. Αυτόματοι πιλότοι χρησιμοποιούνται πέρα από τα αεροπλάνα, στα πλεούμενα και στα οχήματα, ενώ σχηματικά ο τρόπος λειτουργίας του είναι χρήσιμος σε μια έρευνα με ενεργά και δυναμικά υποκείμενα, όπως αυτή.

Το αρχικό δείγμα μου εμπεριείχε 18 εμπλεκόμενα με την οικοδομή υποκείμενα, ενώ η δική μου στόχευση ήταν να καταλήξω στους δώδεκα κρισιμότερους για τη πραγμάτωση ενός ολοκληρωμένου κτίσματος που παράλληλα επιθυμούσα να τους εντάξω σε μια ημερολογιακή σύνθεση, αναγνωρίζοντας ως κομβικό και ανεξάρτητο στοιχείο του οικοδομείν τη χρονικότητα.

Οι 18 ήταν εκπρόσωποι κάθε κλάδου με εν δυνάμει απαραίτητη παρουσία στην εκάστοτε κατασκευή. Η λίστα μου είχε, μηχανηματάδες (χειριστές μηχανημάτων με αντικείμενο τα χωματουργικά), μπετατζίδες ή καλουπατζίδες (κατασκευαστές καλουπιών από έλατο ή κόντρα πλακέ, προοριζόμενων για την έγχυση σκυροδέματος), σιδεράδες (για τη τοποθέτηση του οπλισμού), χτίστες (για τις πληρώσεις με τούβλα, τσιμεντόλιθους κ.λπ.), στεγάδες (για την τοποθέτηση κεραμιδιών ή την κατασκευή ξύλινης στέγης), μονωσάδες (για τοποθέτηση μόνωσης και στεγάνωσης), κουφωματάδες (κατασκευή εσωτερικών και εξωτερικών κουφωμάτων), σοβατζίδες ή γυψάδες (για την κατασκευή των τελικών επιφανειών των τοίχων), πετράδες (για τις λιθοδομές), ηλεκτρολόγοι, υδραυλικοί και εργάτες (με γενικά καθήκοντα, διαμορφώσεις κ.λπ.).

Το προβληματικό με μια εκτενή—όπως η προηγούμενη—λίστα υποψήφιων προς ανάλυση υποκειμένων είναι πως ποτέ δεν θα είναι αρκετά εκτενής, καθώς μπορούν κατά δεκάδες να προστεθούν κλάδοι και αντιπροσωπευτικά υποκείμενα σχετικά με τη κατασκευή. Παρατήρησα, λοιπόν, πως μια μελέτη, που ως σκοπό έχει να περιγράψει, στο σύνολό της, το φαινόμενο της οικοδόμησης, είναι καταδικασμένη να αναλωθεί στην καταγραφή πλήθους πληροφοριών που ο συσχετισμός τους δε θα μπορεί—εκ των πραγμάτων—να είναι λιγότερο επιδερμικός από τον τίτλο κάτω από τον οποίο έλαβε χώρα τούτη η καταγραφή.

Λειτουργώντας ο αυτόματος πιλότος του ερευνητή, με οδήγησε στον εντοπισμό συγγενών ριζών μεταξύ των μελών του αρχικού μου δείγματος και με τούτο το κοινό σύνολο νοήματος ως βάση, να εντάξω επιπλέον, συμβατά με αυτό, υποκείμενα προς μελέτη και να εξαιρέσω τα υπόλοιπα.

Η κοινή βάση που συνδέει το οριστικό δείγμα μου είναι ακριβώς η ύπαρξη αυτόματου πιλότου στους μηχανισμούς που εξασφαλίζουν την εργασιακή και βιολογική επιβίωση των μελετούμενων υποκειμένων. Για να γίνω πιο ακριβής, εξηγώ πως η συγγένεια των ανθρώπων στους οποίους επικεντρώθηκα είναι η δυνατότητα πολλαπλού προσδιορισμού της ταυτότητάς τους (επαγγελματικής και προσωπικής), και συνεπώς των ικανοτήτων τους. Η δυνατότητά τους να ελίσσονται

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
05/05/2024 11:47:04 EEST - 3.138.36.126

διαρκώς, με σκοπό την επαναφορά σε μια βιώσιμη ισορροπία σε ένα κατά τ' άλλα ασταθές περιβάλλον.

ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΜΑΣΤΟΡΙΚΗ

Η οικοδόμηση—ως έννοια και πρακτική, ταυτισμένες κατά κανόνα—εκφράζει την ανθρώπινη ύπαρξη από την εμφάνισή της ως τέτοια. Από τότε που άρχισε, ο άνθρωπος ποτέ δε σταμάτησε να οικοδομεί σχέσεις και θεσμούς, κτίσματα για να δώσει επιπλέον νόημα και ισχύ στις σχέσεις και στους θεσμούς, άλλα κτίσματα για να στεγάσει ιδέες και καθεστώτα κι αυτά με τη σειρά τους οικοδομήσανε αδιάκοπα, υλικά και νοηματικά, τους κόσμους του παρελθόντος, οικοδομούν στο σήμερα και θα συνεχίσουν να οικοδομούν και στο μέλλον.

Το 1932 ο S. Freud σε απάντησή του στον A. Einstein, στα πλαίσια αλληλογραφίας που ο δεύτερος ξεκίνησε μετά από κάλεσμα της Κοινωνίας των Εθνών σχετικά με το ανέφικτο του πολέμου, εξηγεί πως την κατοχή μυϊκής δύναμης, που καθόριζε την επικράτηση μεταξύ ανθρώπων, τάραξε η χρήση εργαλείων. Τα εργαλεία, δηλαδή τα όπλα στη προκειμένη, πολλαπλασίαζαν την ισχύ τού κατόχου–δημιουργού τους, δίνοντάς του πλεονεκτική θέση σε μια άνιση πλέον μάχη. Ο Freud θεωρεί πως στην ιστορία, αλλά και στο μέλλον της ανθρωπότητας, οι μάχες είναι αναπόφευκτες, και παραδοξολογεί εξηγώντας πως το αντίθετο μόνον ύστερα από την καθολική επικράτηση του ενός από τα δύο μαχόμενα μέρη θα είναι δυνατό. Μία ειρήνη, δηλαδή, με τους όρους που ο ισχυρός θα επιβάλει. Η οικοδόμηση στη δύση, ως κομμάτι της εκάστοτε οικονομίας, λειτούργησε με μια παρόμοια ειρήνη που την απόλυτη επικράτηση της εξουσίας τής γνώσης της τεχνικής την κατείχαν ορισμένοι μόνον κύκλοι. Τα εργαλεία μπορεί να ήταν προσβάσιμα, αλλά τα μυστικά της χρήσης τους ήταν περιτειχισμένα με δυνατότητες διάδοσης, τόσο ελεγχόμενες, που συχνά πολλά από αυτά πέθαιναν μαζί με τους αρχιμάστορες που τα κατείχαν.

Τη σύγκριση της οικοδόμησης με τον πόλεμο τη θεωρώ κρίσιμη από τη στιγμή που πρόκειται για τελετουργίες των οποίων οι όροι και η έκβασή τους δύνανται να καθορίζουν, στο ακέραιο, τη στοιχειώδη ανθρώπινη υπόσταση με όρους αυτονομίας σε ατομικά ζητήματα ελευθερίας και επιβίωσης και σε κοινωνικά ζητήματα έκφρασης και συμβίωσης.

Μεταπολεμικά, ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών το 1948 στο άρθρο 26.1. της "οικουμενικής διακήρυξης των δικαιωμάτων του ανθρώπου" προτείνει: "Καθένας έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση. Η εκπαίδευση πρέπει να παρέχεται δωρεάν, τουλάχιστον στη στοιχειώδη και βασική βαθμίδα της. Η στοιχειώδης εκπαίδευση είναι υποχρεωτική. Η τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση πρέπει να είναι εξασφαλισμένη για όλους. Η πρόσβαση στην ανώτατη παιδεία πρέπει να είναι ανοικτή σε όλους, υπό ίσους όρους, ανάλογα με τις ικανότητες τους." Με τους ίδιους αυτούς όρους, μια γενιά αργότερα, ο φορντισμός μεταλλάσσεται και, σε ό,τι αφορά την οικοδόμηση στην Ελλάδα, μια αναλογική οικονομία της γνώσης γεννιέται.

Χαρακτηριστικό αυτής της ευέλικτης οικονομίας είναι η επαναφορά τής τεχνικής ως συγγενής πρακτική τής τέχνης σε ένα οικοδομικό πλαίσιο που επιπλέον εμπεριέχει προτάγματα όπως η επιβίωση και η έκφραση, αναμετρούμενα με εξουσίες και ρευστές ισορροπίες. Τη σύγχρονη δυναμική συνθήκη τής δημιουργίας υλικών δομών, με αναφορές από την αρχαιότητα μέχρι το πρόσφατο βιομηχανικό παρελθόν, εδώ την ονομάζω μαστορική. Τα υποκείμενα που την πράττουν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
05/05/2024 11:47:04 EEST - 3.138.36.126

απλώνονται σε μια ευρύτερη γκάμα, καθώς τα ίδια συμμετέχουν περισσότερο από ποτέ στο καθορισμό της ταυτότητας τους.

Η κατάρρευση των συντεχνιών ήταν ο τελευταίος ιστορικός σταθμός που επέτρεψε την ανάδευση των ρόλων των πρωταγωνιστών της μαστορικής και η μαζική ανοικοδόμηση στην ελληνική επικράτεια προσέφερε στη μαστορική τον απαραίτητο χώρο να διευρυνθεί.

ΤΑ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΑ

Ήδη από την Αναγέννηση το ιεραρχικό σύστημα της τεχνικής στην οικοδομία, με κυρίαρχο τον ρόλο του μάστορα ως φορέα των μυστικών της εκάστοτε τέχνης, λειτουργούσε ως κλειστό σύστημα και μέθοδος μη κοινωνικής αλληλεγγύης. Οι τελετουργίες που ανέπτυσσε—παραλάμβανε και εξέλισσε—μάλλον απόκρυφες, πολλές φορές χάνονταν με τον θάνατο της κεφαλής του συστήματος αυτού, ή κληρονομούνταν με ειδικές πάντα, συνθήκες. Συνεπώς, η εισαγωγή της οικονομίας όσο αφορά στην εμπορευματοποίηση της τεχνικής και το προσωπικό συμφέρον, λειτουργούσε πάντα μόνον προσδίδοντας στατικότητα ή ακόμα και θάνατο των εκδοχών τής εκάστοτε τεχνικής.

Καθώς οι πρακτικές της τεχνικής αναφέρονται στις πρωτόγονες ανθρώπινες πρακτικές για εξασφάλιση επιβίωσης και έκφρασης και επειδή τούτες άλλαζαν διαρκώς μορφή έκφρασης ανάλογα με τις ανάγκες που το εκάστοτε πολιτισμικό πλαίσιο έθετε, θα επιχειρήσω έναν συσχετισμό που με παράδοξο τρόπο πραγματοποιήθηκε στο μελετούμενο χωρο-χρονικό πεδίο τούτης της έρευνας. Αναφορικά με την πρωτόγονη πρακτική των τελετουργιών της διάδοσης, ως ανθρώπινη ανάγκη για διαμοιρασμό της πληροφορίας, ο L. Mumford εξηγεί πως παρά την κρίσιμη συνεισφορά τους στην ανάπτυξη κουλτούρας, οι διαρκείς αυτιστικές επαναλήψεις τους θα προκαλούσαν στατικότητα στην εξέλιξη της τεχνικής εν γένει. Επομένως, φαίνεται πως, εκλάμψεις κοινωνικής αλληλεγγύης θα ήταν ικανές για ταυτόχρονη τόσο κοινωνική εξέλιξη (με πιο ίσους όρους και λιγότερη δόξα για τους κατέχοντες την τέχνη-γνώση) όσο και εξέλιξη της ίδιας της τεχνικής, όπου περιοδικά θα της δινόταν η δυνατότητα να εμπλουτιστεί με δυναμικό τρόπο, καθώς πλήθος κόσμου θα επιχειρούσε να την ασκήσει. Έτσι, οι περιοδικές αυτές εκλάμψεις διαμοιρασμού θα λειτουργούσαν ως εργαστήρια έρευνας απομακρυσμένα από τις άμεσες ανάγκες της αγοράς.

Οι μεσαιωνικές συντεχνίες σύμφωνα με τον R. Sennett είχαν μια ξεκάθαρη ιεραρχία: πρώτα οι αρχιτεχνίτες, ύστερα οι φτασμένοι τεχνίτες και τέλος οι μαθητευόμενοι. Η γνώση έτσι διαχεόταν σε αυτό το μικρό κύκλο, αλλά μόνο σύμφωνα με την κρίση του αρχιτεχνίτη ο οποίος συγκέντρωνε στο πρόσωπό του όλα τα χαρακτηριστικά της αυθεντίας και στις πράξεις εκείνα της αυτονομίας. Παρόμοια ιεραρχία υφίστατο και στα οικογενειοκρατικά μοντέλα άσκησης της τεχνικής, στα οποία ήταν δυνατόν να παρεμβάλλονται και εξω-οικογενειακοί μαθητευόμενοι σε ένα πλαίσιο μεταξύ υιοθέτησης, εσώκλειστης εκπαίδευσης και καταναγκαστικής εργασίας. Η εξουσία του αρχιτεχνίτη, που αντανακλούσε και ενισχυόταν πρωτίστως από τις ειδικές ικανότητές του, άρχισε να μειώνεται τις περιόδους που η υψηλή τεχνική πλησίαζε την πολυτέλεια. Η φθηνή εργασία ενός μη τεχνίτη σε πολλές περιπτώσεις ήταν η μόνη επιλογή των καταναλωτών της εποχής.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
05/05/2024 11:47:04 EEST - 3.138.36.126

Στο πεδίο της κατασκευής στον ελληνικό χώρο υπάρχουν αναφορές πως ήδη από τον 16ο αιώνα, κάτοικοι των ορεινών χωριών εγκαταλείπουν τη γεωργία για την πιο προσοδοφόρα οικοδομική.

Οργανωμένοι σε ομάδες, με συγγενικό—συνήθως—υπόβαθρο (μπουλούκια, φατριές, σινάφια, τσούρμο, νταϊφάδες) και με ιεραρχική δομή ανάλογη με αυτήν των συντεχνιών της δύσης, στρέφονται σε συστηματική εσωτερική μετανάστευση, καθώς οι οικοδομικές εργασίες είναι τέτοιες που δεν υπόκεινται σε τοπικούς περιορισμούς. Η άσκηση της κατασκευαστικής τεχνικής από τέτοιου είδους ομάδες οικοδόμων, όπως οι λεγόμενοι "Ηπειρώτες μάστορες της πέτρας" ή "οι χτιστάδες του Μοριά", μπορεί μεν να παρήγαγε εξαιρετικά δείγματα λαϊκής αρχιτεκτονικής αλλά οι δημιουργοί αυτοί σε καμία περίπτωση δεν έπραξαν την εργασία τους με όρους πολυτέλειας. Σημαντικό εργαλείο των διαρκώς μετακινούμενων συνεργείων, άρρηκτα συνδεδεμένο με την επιβίωση ήταν η φήμη. Καθώς η φήμη δε περιορίζονταν όσο η απόσταση δεν επέτρεπε την επιτόπια διαπίστωση των επιτευγμάτων του εκάστοτε μάστορα. Οι φημισμένοι αυτοί μάστορες σχημάτισαν, στα χρόνια της δράσης τους, ένα παραδειγματικό δίκτυο έργων με σχετικά "κοινή" καταγωγή, σε ένα διευρυμένο πεδίο, γεννώντας μάλιστα πολλούς συνεχιστές της δουλειάς τους.

Όμως, παρά την κινητικότητα τους, κατά τον τελευταίο αιώνα η άφιξη νέων υλικών μαζί με οικονομικότερες και ευκολότερες λύσεις για δόμηση, απέδειξαν πως η γνώση των μετακινούμενων και σκληραγωγημένων αυτών συνεργείων δε πληρούσε την απαραίτητη ευελιξία και προσαρμοστικότητα στη νέα κατασκευαστική αγορά.

Η εισαγωγή των προϊόντων της βιομηχανικής Ευρώπης στην ελληνική οικοδόμηση έφερε τη διάλυση των παραδοσιακά οργανωμένων κοινωνιών των τεχνιτών και προκάλεσε τον σχηματισμό ενός νεωτερικού τεχνίτη που στη πορεία του θα γίνει το κεντρικό υποκείμενο της μαστορικής. Το κεντρικό χαρακτηριστικό της νεόδμητης αυτής μορφής οικοδόμου, αφορά στην αυτοσυνειδησία της θέσης του στο κόσμο της πρωταρχικής εργασίας της τεχνικής. Το νέο αυτό υποκείμενο απογυμνωμένο από την παραδοσιακή εκπαίδευση και μαθητεία της οικοδομικής τέχνης, άρχισε να αναπτύσσει μία αυτοπεποίθηση—παραδόξως—όχι εξαιτίας κάποιας εξειδικευμένης γνώσης, αλλά λόγω της γενικής του πρόθεσης για εμπλοκή προς κάθε κατεύθυνση. Η εποχή της "τυφλής" ουράς πίσω από τους φορείς της γνώσης έχει πλέον περάσει, και στη θέση της άφησε σκόρπια, υποκείμενα έτοιμα για όλα (αλλά και για τίποτα). Το καθεστώς αυτό εδραιώθηκε και υφίσταται σχεδόν μέχρι και σήμερα ως συνέπεια της απορρόφησης μιας μεγάλης ανάγκης για εργασία από μια ακόμα μεγαλύτερη προσφορά εργασίας.

Μέσα στις τελευταίες δεκαετίες, το μοντέλο του νεωτερικού τεχνίτη, που από εδώ και στο εξής θα αναφέρω ως υποκείμενο της μαστορικής, σταδιακά εξελίχθηκε και δημιούργησε νέους τύπους δεσμών, τόσο με συναδέλφους όσο και με τους συνεργάτες ή τα αφεντικά του. Τα υποκείμενα της μαστορικής—ομοίως με τους προκατόχους τους—περνούν την εργασιακή ζωή τους σε φυσικό χώρο, τεμαχισμένο και θραυσματικό, που εξαρτάται από τον χρόνο της κατασκευής και τον γεωγραφικό χώρο δραστηριοποίησής τους. Οργανώνονται σε συνεργεία τα οποία, κατά περιοχή, γνωρίζονται μεταξύ τους και αλληλεπιδρούν καθώς συναντιούνται περιοδικά. Η προσαρμοστικότητα τους είναι ανεπτυγμένη σε όλα τα πεδία που καλύπτουν, από την εργασία μέχρι και την καθημερινότητά τους, καθώς ίσως τον κρισιμότερο ρόλο να έπαιξε το γεγονός πως από το 1991 και μετά μεγάλο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
05/05/2024 11:47:04 EEST - 3.138.36.126

μέρος αυτών των συνεργείων αποτελείται από νέους Αλβανούς λαθρομετανάστες.

Μπορεί στην εργασία των μελετούμενων υποκειμένων να είναι υπαρκτά τα χαρακτηριστικά ιεραρχίας που έστω και λίγο, θυμίζουν το παρελθόν, αλλά πλέον θεωρώ πως δύο είναι οι βασικές κατηγορίες που εμπεριέχουν τα υποκείμενα της μαστορικής, αυτήν του επαγγελματία εργάτη και αυτήν του εργάτη MacGyver.

επαγγελματίας εργάτης

Επαγγελματίας εργάτης είναι αυτός που σε όλη του την εργασιακή ζωή, βρίσκεται στα όρια της μαστορικής με υποστηρικτικό κατά κανόνα ρόλο. Αν η πορεία στις κλάσεις τής μαστορικής επιβεβαιώνεται όσο μειώνεται η απαιτούμενη χρήση δύναμης προς την ανάλογη υλική προσπάθεια, δηλαδή παραγωγή περισσότερου και ποιοτικότερου έργου με την καταβολή λιγότερου κόπου, τότε οι επαγγελματίες εργάτες διατηρούν διαχρονικά το κλάσμα τούτης της αρχής σχετικά σταθερό για όλη τους τη ζωή. Η αρχή της ελάχιστης δύναμης είναι αντιστρόφως ανάλογη από αυτή της απαιτούμενης ενέργειας και επιμονής για την ανέλιξη στην πυραμίδα της μαστορικής, την απόκτηση κύρους και ίσως κάποιας ειδίκευσης. Αυτό έχει ως συνέπεια την καθολική στασιμότητα και ίσως τον εγκλωβισμό του επαγγελματία εργάτη. Η καταγωγή του εμπεριέχει χαρακτηριστικά μιας παράδοξης χριστιανικής υπακοής όπως την αναφέρει ο Άγιος Ιωάννης στη κλίμακά του στο κεφάλαιο περί υπακοής. Ο Άγιος Ιωάννης αναφέρει "...να οδοιπορείς ξέγνοιαστα σαν να κοιμάσαι," ένα απόσπασμα που έχει αιτιολογήσει την παθολογία του μοναχισμού αλλά βρίσκει, στο πρόσωπο του επαγγελματία εργάτη, έκφραση και στη μαστορική. Είναι παράδοξη η στάση του επαγγελματία εργάτη, που ενώ η ίδια η φύση της εργασίας του είναι ένας ατελείωτος αγώνας προσαρμογής, παραιτείται της εξέλιξης των ικανοτήτων του. Καθώς αποτυγχάνει να θεμελιώσει όρους καλύτερης εργασιακής οικονομικής εξασφάλισης για το μέλλον του, ανήκει μεν στα υποκείμενα της μαστορικής αλλά βρίσκεται περιθωριοποιημένος και συχνά εξαρτώμενος, ενώ πολλές φορές αναγκάζεται να στραφεί προς την αγροτική εργασία για τα προς το ζην.

εργάτης MacGyver ή ελβετικός σουγιάς

Ο εργάτης MacGyver–ελβετικός σουγιάς, μαθαίνει και τα κάνει όλα. Σε περιόδους ευημερίας πιθανά να περιορίζεται στην άσκηση του πιο προσοδοφόρου για αυτόν μαστορικού τομέα, ενώ σε συνθήκες ανασφάλειας η ικανότητα προσαρμογής του επεκτείνεται των εργασιακών αναγκών και στοχεύει στον ίδιο τον εργοδότη. Μπορεί, λοιπόν, και, κατά κανόνα, γίνεται ο "άνθρωπος" του εργοδότη, προγραμματίζοντας ο ίδιος τον ρυθμό των εργασιών και χτίζοντας μια σχέση αλληλεξάρτησης μαζί του. Προσθέτοντας, εξαρτημένους με αυτόν, εργοδότες στην ατζέντα του, εξασφαλίζει την εργασιακή του ασφάλεια—παροδικά—και σχηματίζει γύρω του μια μικρή οικονομία. Η δημιουργία σχέσεων αλληλεξάρτησης σε συνδυασμό με την επιμονή του για εύρεση εργασίας υπό οποιεσδήποτε συνθήκες, είναι οι λόγοι που, ανάλογα και με τον βαθμό των ικανοτήτων του εκάστοτε ατόμου, ωθούν τον εργάτη MG.ε.σ. στην πολυπραγμοσύνη που με τη σειρά της τον κάνει απόλυτο εκπρόσωπο της μαστορικής. Οι εργάτες MG.ε.σ. είναι η σωματική–υλική προέκταση του εργοδότη με την αμεσότητα της κατασκευής και την επιθυμία του. Τέλος, αξίζει να σημειώσω πως ο εργάτης MG.ε.σ., παρά το πλήθος των ικανοτήτων του αλλά και εξαιτίας αυτού, είναι πιθανό να βρεθεί ανίκανος

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
05/05/2024 11:47:04 EEST - 3.138.36.126

συγκέντρωσης και συνεπώς ανίκανος ικανοποιητικής προσωπικής έκφρασης μέσω της εργασίας του.

Ο ΕΝΤΟΛΕΑΣ

Ως εντολέας ορίζεται το εκάστοτε πρόσωπο που ασκεί εξουσία πάνω στο έργο και στο πρόσωπο του υποκειμένου της μαστορικής. Το ρόλο του εντολέα μπορούν να πάρουν τόσο οι ιδιοκτήτες, οι μηχανικοί, οι επιβλέποντες, οι εργοδηγοί, όσο και τα ίδια τα υποκείμενα της μαστορικής, κατά περιστάσεις, απέναντι σε συναδέλφους τους. Ο ρόλος του εντολέα στη ζωή του υποκειμένου της μαστορικής είναι καθοριστικός. Ο εντολέας γνωρίζει ή έστω φέρεται γνωρίζει τις αιτίες των πραγμάτων που πρόκειται να λάβουν χώρα στο πεδίο της μαστορικής. Πέραν των τεχνικών/κατασκευαστικών ίσως δεσμεύσεων που επιβάλλει, κατά τ' άλλα συμβαίνει το εξής ενδιαφέρον: οι αιτίες στις οποίες αναφέρεται ταυτίζονται με τις επιθυμίες του και κατά προέκταση με τη νοητική του διεύρυνση στο υλικό. Ο εντολέας, με κάθε του επέμβαση—περισσότερο ή λιγότερο συνεπή στον εκάστοτε ρόλο του—επιδιώκει ουσιαστικά ένα μερίδιο του εαυτού του να διακατέχει το νόημα—ή ακόμα—και τη μορφολογία των προκείμενων δομών. Ο εντολέας είναι παρόν για να ρυθμίζει το βαθμό της προσωπικής έκφρασης, της ικανοποίησης και της περηφάνιας του υποκειμένου για το έργο του. Η υψηλή τεχνική κατάρτιση του υποκειμένου λειτουργεί αντίστροφα ως προς την επικύρωση της εξουσίας του εντολέα. Στο χέρι του δεύτερου είναι, λοιπόν, ο βαθμός επιβολής ή κατοχύρωσης ελευθερίας στο έργο του υποκειμένου της μαστορικής. Η έκφραση της πρωτοτυπίας στο έργο του υποκειμένου καθώς φιλτράρεται από την προσωπική αντίληψη του εντολέα, καθορίζει το εύρος της αυτονομίας του υποκειμένου και του επιτρέπει να εμπλέκει τον εντολέα σε μια ανοιχτή σχέση ανάμεσα στην επίλυση και στην εύρεση προβλημάτων. Σε αυτό το σημείο ο τεχνίτης λειτουργεί ως μεταφραστής της επιθυμίας του εντολέα, φιλτράροντάς την μέσα από την εμπειρία και την ικανότητά του, αποδίδοντάς της τελικά υλική υπόσταση. Ύστερα, το έργο αποκωδικοποιείται εκ νέου από τον εντολέα και μια αλληλεπίδραση ξεκινά εκ νέου. Αυτή η διαδικασία της μετάφρασης στην οποία υπόκειται μια "κατασκευαστική εντολή," δεν αποφεύγεται ούτε σε περιπτώσεις που την εντολή συνοδεύουν ακριβή σχέδια με νομική ισχύ. Άλλωστε η επίβλεψη και ο έλεγχος του αποτελέσματος από τον εντολέα, αποδεικνύουν ακριβώς αυτή τη δυνατότητα αλλοίωσης της εντολής στο ταξίδι της μέχρι την υλοποίηση. Το δημιουργικό υποκείμενο δρα ταυτόχρονα ως παραγωγός και ως αναγνώστης του υλικού παραχθέντος, συνετίζοντας έτσι τις πράξεις του ώστε να τείνουν εγγύτερα στην επιθυμία του εντολέα. Ο εντολέας, όταν πρόκειται για τον ιδιοκτήτη των υλικών προϊόντων της μαστορικής, αναλαμβάνει τη συνέχιση αυτού του ταξιδιού των—υλικών πλεον—δομών, με την επίσημη καταγραφή τους, αν όχι καί σε κάποιον πολεοδομικό φάκελο,τότε σίγουρα στη φορολογική δήλωσή του, αρχειοθετώντας, με τον τρόπο αυτό, την ύπαρξη τους και αποδίδοντάς τους φορολογική ζωή συναρτώντας τα με την οικονομία.

Η ΕΞΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

Η έννοια του χρόνου σε συνάρτηση με τους πρωταγωνιστές της μαστορικής και την πορεία των έργων, προβάλλει ζητήματα εξουσίας, απόλαυσης, ρόλων και συμβιώσεων.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
05/05/2024 11:47:04 EEST - 3.138.36.126

Στο χρόνο μεταξύ εντολής και εκτέλεσης παρεμβάλλονται πολλές συνιστώσες για να περιγράψουν τις επιθυμίες του εντολέα και του υποκειμένου. Αν ο εντολέας αναλώνει την αξιολόγηση της θέσης του στην αυταρέσκεια της εξουσίας του και στη δυναμική τής εκπλήρωσης του σκοπού τής εργασίας, τότε το υποκείμενο σε ποιο βαθμό οικειοποιείται το έργο του;

Το σίγουρο είναι πως το υποκείμενο της μαστορικής έχει ανάγκη την άσκηση εξουσίας στο έργο του. Η έκφραση του δικαιώματός του αυτού δύναται να μπορεί να ταυτιστεί με τον χρόνο που καταναλώνει παράγοντάς το. Η επιτάχυνση ως ζητούμενο από τη μεριά του εντολέα, αποξενώνει το υποκείμενο από το αντικείμενό του και οι πρακτικές του γίνονται εκτελεστικές. Ο χρόνος ταυτίζεται επίσης με το κόστος, δηλαδή μεταφράζεται σε γλώσσα οικονομίας και αποτελεί έναν ακόμα λόγο που ο έλεγχός του συσχετίζεται με την ανάκτηση του δικαιώματος, έστω και, για προσωρινή εξουσία. Προσωρινή εξουσία και απόλαυση της αυθυπαρξίας του έργου του, το υποκείμενο πετυχαίνει οργανώνοντας στην εργασία του στάσεις–ημερολογιακά στάδια ευδαιμονίας με την ολοκλήρωση κάθε επιμέρους έργου. Η ευχαρίστηση αυτή που παίρνει το υποκείμενο σε δόσεις τον παρακινεί για περισσότερη και παραγωγικότερη εργασία.

Όταν εντολέας και υποκείμενο δρουν ως ένα και το υποκείμενο δεν έχει τον απαραίτητο χρόνο να αφομοιώσει την εργασία του, τείνει να συμβεί το ίδιο και στο εντολέα προκαλώντας μια μίξη των δικαιοδοσιών και των ρόλων τους. Όσο πιο πολύ εστιάζει ο εντολέας σε μια κατασκευή και αρχίζει να γίνεται σωματική η εμπλοκή του, ταυτόχρονα αφαιρείται από πάνω του κάθε ίχνος ικανότητας να διορθώσει λάθη, να προγραμματίσει μελλοντικές εργασίες και να αυτοσχεδιάσει. Όταν λοιπόν τείνει να αποκτήσει τον ρόλο του υποκειμένου, το καταφέρνει όσο αφορά στη θέση, αλλά αποτυγχάνει τόσο να το εκπληρώσει με αντίστοιχη ευστοχία όσο και να διατηρήσει τον αρχικό ρόλο του.

Τα έργα της μαστορικής που απαιτούν την εργασία περισσότερων του ενός συνεργείου είναι τα καταλληλότερα για την ανάδειξη του χρόνου ως κρίσιμο σύμμαχο στην ανάγνωση ποικίλων συμβάντων. Οι διαδοχικές εργασίες ολοκλήρωσης ενός έργου μαστορικής σημαίνουν πως ο κάθε επόμενος δημιουργός λειτουργεί προσθετικά και μορφοπλαστικά στο υπόβαθρο του προηγούμενου. Το έργο του αφαιρεί τα αποτυπώματα που δηλώνουν προηγούμενη παρουσία και ο κόπος του λειτουργώντας συμβιωτικά προσθέτει αξία στη δομή. Κάθε συμβολή αυξάνει την εσωτερική πολυπλοκότητά της κατευθύνοντάς τη γεωμετρικά προς τη μετατροπή της σε ένα προϊόν διαδοχικών αλληλοσυμπληρώσεων, δηλαδή σε ένα σύμβολο μαστορικής.

ΤΟ ΓΙΑΠΙ

Το γιαπί είναι τούρκικη λέξη που σημαίνει "σκελετός οικοδομής που χτίζεται." Στα πλαίσια της μαστορικής, το γιαπί είναι περισσότερο ένας πολυχώρος συμβάντων παρά ένα ημιτελές κτίσμα. Τα γιαπιά στα οποία το δείγμα μου εργάζεται εντοπίζονται στην ευρύτερη περιοχή του Πηλίου, επομένως οι παρατηρήσεις μου αφορούν γιαπιά πολυχώρους, διάσπαρτα εντός και εκτός σχεδίου στο πηλιορείτικο τοπίο. Οι Ηπειρώτες μάστορες της πέτρας, που ανέφερα προηγουμένως, ταξίδευαν μέχρι το Πήλιο ήδη από τις αρχές της Οθωμανικής περιόδου και ήταν αυτοί που έδιναν ζωή στην οικοδομική δραστηριότητα της ευρύτερης περιοχής. Το μεγαλύτερο πλήθος των ιστορικών πετρόχτιστων εκκλησιών, μοναστηριών και

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
05/05/2024 11:47:04 EEST - 3.138.36.126

πυργόσπιτων είναι δική τους δουλειά. Η εργασία των μαστόρων από την Ήπειρο ήταν ταυτισμένη με την ξενιτιά και τη μετανάστευση για μεγάλα διαστήματα του έτους σε βαθμό που τα χωριά της καταγωγής του ερήμωναν από άντρες και θα μπορούσα να πω πως μεταμορφώνονταν σε ένα αντι-γιαπί που γυναίκες και παιδιά περίμεναν την επιστροφή των αντρών και τα χρήματα που κέρδισαν για να συμπληρώσουν τις ανάγκες που δε τους κάλυπτε η γεωργία. Το σύγχρονο γιαπί και η χωροχρονικότητα της εργασίας των υποκειμένων της μαστορικής έχουν διαφοροποιηθεί πλήρως. Παρά τη μοναδική χωρική θέση του εκάστοτε γιαπιού διαχρονικά, η εγκατάσταση των υποκειμένων τής μαστορικής σε τόπους συγγενείς με τον ευρύτερο τόπο εργασίας τους, οδηγεί στο συμπέρασμα πως, στην άσκηση της μαστορικής, μετακινούμενα είναι περισσότερο τα γιαπιά παρά τα ίδια τα υποκείμενα.

Το εκάστοτε γιαπί της μαστορικής είναι η καθημερινή πλατφόρμα που παράλληλα με τις εργασίες της μαστορικής αποτελεί το πεδίο εφαρμογής ενός πολιτισμικού γεγονότος που εμπεριέχει την αλληλεπίδραση της τέχνης (πολιτισμικό προϊόν) με την τεχνική, ενώ ταυτόχρονα συμβιώνουν, περισσότερο ή λιγότερο, πλήθος ανθρώπων με διαφορετικές προελεύσεις, γνώσεις, ρόλο και βαθμό ιδεοληψίας. Ως τόπος παραγωγής κτισμένων προϊόντων που δύνανται να αντέξουν στο χρόνο περισσότερο από τους δημιουργούς τους, είναι το σημείο ταύτισης πρωτόγονης πολιτισμικής έκφρασης (εκεί που η τέχνη και η τεχνική είναι ένα) με περισσότερες ή λιγότερες εκλάμψεις απορρέουσες από το εκάστοτε προσωπικό, από την επικαιρότητα και την καθημερινότητα.

Αν το ουτοπικό εργαστήριο τής αναγέννησης είναι ο ανθρωπομετρικός χώρος του τεχνίτη όπου αναμειγνύονταν εργασία και ζωή, τότε το σύγχρονο γιαπί μοιάζει περισσότερο με κόμβο που όμως πάντα δεσμεύει ένα στίγμα από τις ανθρώπινες και υλικές πληροφορίες που διακινεί. Παράλληλα αποτελεί έναν παραγωγικό χώρο, στον οποίο οι συμμετέχοντες αντιμετωπίζουν πρόσωπο με πρόσωπο θεσμικά ζητήματα εξουσίας και αυθεντίας. Όπως η Αθηναϊκή κοινωνία τροφοδοτούσε την αναπαραγωγή των δεξιοτήτων των μελών της μέσα από τους θεσμούς της, ανάλογα το ελληνικό γιαπί τις τελευταίες δεκαετίες λειτουργεί ως ένας τόπος αναπαραγωγής υποκειμένων μαστορικής τα οποία στη συνέχεια εντάσσονται σε άλλα εργασιακά πλαίσια και αναπαράγονται με δική τους βούληση.

Το γιαπί της μαστορικής, η ζωή και η παραγωγή σε αυτό αν έχει μετατοπιστεί από αυτό του παρελθόντος, σίγουρα διατηρεί ίσως τα πιο ενδιαφέροντα χαρακτηριστικά του. Παραμένει ένας δημιουργικός τόπος καθημερινού εγκλεισμού που μας επαναφέρει μοιραία στη συσχέτιση της μαστορικής με τη μοναστική. Ο κατά κανόνα αποκλεισμός των γυναικών, η επαναληπτική τελετουργία της οικοδόμησης και τα συμβιωτικά γεύματα σε συνδυασμό με την εθιμική αγάπη στο χριστιανισμό, που εμπλουτίζει τις δραστηριότητές του με αγιασμούς, διαβάσματα και άλλα έθιμα περισσότερο ή λιγότερο παγανιστικά, έρχονται να εμπλουτίσουν τούτο τον συσχετισμό.

Το γιαπί είναι, πράγματι, ένας περιέκτης μαστορικής περιτριγυρισμένος από άντρες, διαμορφώνοντας μια ειδική συνθήκη εργασίας όσον αφορά στα έμφυλα χαρακτηριστικά του. Όμως το γιαπί εμπεριέχει τη γυναίκα, πρωτίστως στους μύθους του με την αναγκαία ενσωμάτωσή της στο ίδιο το οικοδόμημα αλλά και με ιστορίες που εξελίσσονται διαρκώς σε μορφή διαλόγου μεταξύ των υποκειμένων της μαστορικής δεν αφορούν θέμα από τις γυναίκες. Μια διαφορά της σύγχρονης μαστορικής με το παρελθόν είναι πως ενώ σε γενικές γραμμές παραμένει κλειστό το εργατικό περιβάλλον όσο αφορά τη διαφυλική συνεργασία, με γυναικεία

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
05/05/2024 11:47:04 EEST - 3.138.36.126

παρουσία μόνο στο αξίωμα του μηχανικού–επιβλέποντα ή του εντολέα, έχει διευρυνθεί το πεδίο εφαρμογής της μαστορικής. Τούτη η διεύρυνση έχει αποκλειστικά και μόνο να κάνει με τη δυναμική στάση που εξέλιξαν τα υποκείμενα της μαστορικής απέναντι στη μορφή της εργασίας τους και συνεπώς ακόμα και στο εκάστοτε αξίωμά τους.

Το γιαπί του εγκλεισμού μπορεί να κάνει στιγμιαίες εμφανίσεις υπό τη μορφή μερεμετιού. Τότε η επιλογή μιας δυναμικής επίλυσης (έναντι της στατικής) του εκάστοτε προβλήματος είναι ικανή να αναγεννήσει προσωρινά όλα τα χαρακτηριστικά του σε ένα εντελώς απροσδιόριστο και τυχαίο περιβάλλον.

Οι πρακτικές της μαστορικής εμπεριέχουν με τη σειρά τους διεργασίες που θα μπορούσαμε να κατατάξουμε ακόμα μια φορά σε ένα επίπεδο μικρόκοσμου. Όταν καλείται το εκάστοτε υποκείμενο να φέρει σε πέρας μια δομή, κάνει χρήση υλικών θεμελιώδους υπόστασης φυσικής ή τεχνητής, και την κρίνω θεμελιώδη ως προς το μικρό ποσοστό συμμετοχής της μονάδας στο σύνολο. Ως εργασίες κοινής φύσης, δηλαδή τέτοιες που συνθέτοντας σε έναν μικρόκοσμο εντάσσουν δομές στον μακρόκοσμο, μπορούν να καταχωρηθούν και αυτές που ανήκουν στη λεγόμενη "εργασία κοινωνικής αναπαραγωγής." Τούτες είναι που πραγματοποιούνται χωρίς αμοιβή στα πλαίσια του εκάστοτε νοικοκυριού· οι δημιουργοί τους είναι κατά κανόνα γυναίκες, και αυτή είναι η εργασία τους. Επομένως, πολλές φορές ακόμα και στο ίδιο σπίτι οι σύζυγοι συμβάλουν εξίσου σε μια διαδικασία παραγωγής με ειδικά χαρακτηριστικά. Το συσχετισμό αυτό τον κάνω αφενός για να αποδείξω πως τα παράγωγα της μαστορικής, όσο αφορά στο τρόπο δημιουργίας τους, δεν είναι μοναδικά, και αφετέρου για να κατανοήσω τις υπαρκτές διαφορές, που κυρίως αφορούν στην υλικότητα και στην αφθαρσία των παραγώγων της μαστορικής σε σχέση με άλλα προερχόμενα από συγγενείς διεργασίες.

ΤΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ

Ι. ΓΛΩΣΣΑ

Η χρήση του στόματος ως εργαλείο επικοινωνίας διαμέσου της γλώσσας είναι για τον L. Mumford το κρισιμότερο βήμα του ανθρώπου προς την εξέλιξή του. Αυτό το πρώτο εργαλείο της γλωσσικής επικοινωνίας, όχι μόνο αποτελεί τη διαφοροποίηση του ανθρώπου από τα άλλα ζώα, αλλά, ως μέσο του αυτοκαθορισμού του, έθεσε τη βάση για την κατασκευή των εκάστοτε, χρήσιμων για την επιβίωσή του, υλικών εργαλείων. Η επικοινωνία με άμεση απόκριση σε συνομιλητές, λειτουργεί ως απευθείας αποσπασματική μεταφορά πληροφοριών και αποτελεί, η ίδια, έναν μηχανισμό εξέλιξης της κοινής γνώσης. Στο πεδίο της υλικής δημιουργίας, η γλώσσα δεν είναι πάντα επαρκής τρόπος μεταφοράς γνώσης και πληροφορίας. Η εικόνα ή καλύτερα η παραδειγματική επιτέλεση μιας διαδικασίας, ίσως είναι η μόνη ικανή μέθοδος για επιτυχή επικοινωνία. Επιπλέον, οι ειδικές συνθήκες του εκάστοτε έργου προκαλούν διαχρονικά τους δημιουργούς τής μαστορικής να αναπτύσσουν εναλλακτικές μεθόδους επικοινωνίας ικανές από το να περιγράφουν κάτι σε μια "κοινή γλώσσα," μέχρι και να εξασφαλίζουν την ιδιωτικότητα των συνομιλιών τους.

ΙΙ. ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ

Την προέκταση της επιθυμίας για υλική έκφραση από τα χέρια στο αποτέλεσμα, συμπληρώνει το εκάστοτε δημιουργικό υποκείμενο με τη χρήση κάποιου εργαλείου. Τα εργαλεία της μαστορικής εμπεριέχουν πληθώρα σχέσεων με την ανθρώπινη

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
05/05/2024 11:47:04 EEST - 3.138.36.126

οντολογική εξέλιξη, όχι μόνο στο επίπεδο της τεχνικής αλλά και στην ίδια την παγίωση της δυναμικής ανθρώπινης ιδιοφυΐας. Αν τα υποκείμενα της μαστορικής αναγκάζονταν να επιλέξουν μόνο ένα εργαλείο για κάθε χρήση, θα όφειλαν να διαλέξουν ένα "υψηλό" εργαλείο με απλή μορφή αλλά ικανό για πολλές χρήσεις. Η επαναληπτική λειτουργία τής φύσης τής χρήσης των εργαλείων, ως μηχανισμός που εμπεριέχει την εξέλιξή της, αφενός διδάσκει τον χειριστή τους, που επιδέξια αναμορφώνει και μετασχηματίζει την εκάστοτε εργαλειακή τελετουργία προς όφελος της εργασίας του, αλλά αφετέρου δεν αποκλείει τον κίνδυνο ώστε το τελετουργικό να γίνει συνήθεια, μονόπλευρα αναγνώσιμη και στατική.

III. ΠΕΡΙΕΚΤΕΣ

Οι περιέκτες είναι από την πρωτόγονη ήδη ζωή ίσως το πρώτο θεμελιώδες—αλλά υποτιμημένο—εργαλείο. Στη περίπτωση της μαστορικής, εργαλείο–περιέκτης είναι το εκάστοτε οικοδόμημα που αποτελεί εγγραφή της τέχνης του εκάστοτε συνεργείου. Είναι ένας αποθηκευτικός χώρος τεχνικής που ήδη πολύ πριν την προοριζόμενη χρήση του έχει ενσωματώσει πληροφορίες και γνώση που θα διατηρήσει στο χρόνο. Το γιαπί θα μπορούσε να κατανοηθεί ως ένας σκληρός δίσκος, στον οποίο, παράλληλα με το software του οικοδομήματος, εγγράφεται–συγχρονίζεται μια τεχνική γνώση και εμπειρία που μαζί με το κτίσμα φυτεύεται στο εκάστοτε τοπίο. Η ανάγνωση τούτων των πληροφοριών, προορισμένη για τα υποκείμενα της μαστορικής που μαθαίνουν ξηλώνοντας τη δομημένη τεχνογνωσία του παρελθόντος, άλλοτε είναι εφικτή, άλλοτε αδύνατη και πολλές φορές ελάσσονος σημασίας, καθώς οι εγγραφές δε προϋποθέτουν δραματική πρωτοτυπία, όχι περισσότερη, από τα αποτυπώματα μερικών δεκάδων "ανώνυμων " ανθρώπων.

Η ΕΡΓΑΛΕΙΟΘΗΚΗ

Ο E. Schrödinger το 1935 στην προσπάθεια του να μιλήσει για την αναγκαιότητα ύπαρξης παρατηρητή προς μια αναγνώριση της πραγματικότητας στη μικροσκοπική κβαντομηχανική, παρουσιάζει ένα νοητικό πείραμα με μακροσκοπικό πρωταγωνιστή μια γάτα που δύναται να υφίσταται ταυτόχρονα νεκρή και ζωντανή μέσα σε ένα κουτί για όσο απουσιάζει η αυτοψία του παρατηρητή.

Η γάτα του Schrödinger μας λέει πως όσο το κουτί της παραμένει κλειστό επιτρέπει τη συνύπαρξη δύο αλληλοαναιρούμενων ενδεχόμενων για την κατάστασή της. Το κουτί αυτό δεν λέει μία αλλά δυο ιστορίες για το περιεχόμενό του. Η αιγυπτιακή πυραμίδα, το κωνικό αυτό γιγάντιο κουτί της αιγυπτιακής ιστορίας εσωκλείει εξίσου πολλές ιστορίες, τόσες που το καθιστούν—το ίδιο—κομμάτι της ιστορίας. Η εργαλειοθήκη συνδυάζει τα δύο προηγούμενα σε βαθμό κρίσιμο για την κατανόηση μεγάλου εύρους πεδίων στην ανθρώπινη ιστορία. Είναι ικανή να διηγηθεί παράλληλες ιστορίες, συγκρουόμενες, συνεργαζόμενες, μεταφυσικές αλλά απολύτως ανθρώπινες και κατατοπιστικές. Το ενδεχόμενο να κατακτήσει κανείς τελικά την αλήθεια ανοίγοντας μια εργαλειοθήκη είναι πιθανό όσο και να βρει γλυκά στο κουτί της Πανδώρας. Η σύγκρουση των συνιστωσών που δύνανται να περιγράφουν με σελιδοδείκτη το εργαλείο είναι αρκετές, αλλά ενδιαφέρουσες να τις προσεγγίσει κανείς έστω και αποσπασματικά, τόσο ώστε να γεμίσει αυτό το κουτί με τα χειροπιαστά ευρήματα του ευρύτερου χώρου δραστηριοποίησης της μαστορικής.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
05/05/2024 11:47:04 EEST - 3.138.36.126

Η κατασκευή μιας θήκης "για το πολυτιμότερο εργαλείο" είναι ένας άτυπος, αλλά καλά ορισμένος διαγωνισμός πρωτοτυπίας και δεξιότητας. Το κοινό ζητούμενο επιτρέπει την κατανόηση των διαφορετικών προσεγγίσεων που επιχειρεί ο εκάστοτε τεχνίτης, φανερώνοντας τον χαρακτήρα της εργασίας του. Η εργαλειοθήκη είναι ένας ακόμα περιέκτης, καθώς η υλική παραγωγή των διεργασιών της μαστορικής, με τον όγκο της φυσικής παρουσίας της, κρύβει μια δεξαμενή άυλων παραμέτρων που όμως συμβάλουν δραματικά στη πραγματοποίησή της.

Τέλος, εργαλειοθήκη είναι το σύνολο των θραυσμάτων της μαστορικής που εμπεριέχουν δομή, χρήση, γνώση και μνήμη. Ενώ το ζητούμενο της πλατφόρμας, στην οποία κάλεσα το δείγμα μου να συμμετέχει, είναι μια εννοιολογική μακέτα που εικονογραφικά προσεγγίζει το ζήτημα της εργαλειοθήκης, ακολουθώντας τον παράδοξο δρόμο της δημιουργίας με τον εκάστοτε δημιουργό να γνωρίζει εκ των προτέρων την προστιθέμενη αξία που πρόκειται να επισυναφθεί.

ΠΥΡΑΜΙΔΕΣ ΠΑΝΤΟΥ

Η μαστορική κοινότητα που με χιλιάδες μέλη και για πολλές δεκαετίες, της είχε ανατεθεί η πραγματοποίηση των πυραμίδων, αποτελούσε έναν βιολογικό–ανθρώπινο μικρόκοσμο για την κλίμακα του έργου. Αναλώσιμοι και ασήμαντοι, ως στοιχειώδεις μονάδες ενός κάθετα διοικούμενου συστήματος επίβλεψης, σχημάτιζαν έναν κόσμο όχι τόσο μικρό, καθώς η παρουσία τους ήταν θεμελιώδης τόσο για την επιτυχία της κατασκευής, τη θεμελίωση, δηλαδή, του ηγέτη–φαραώ και του καθεστώτος του, όσο και για την σύσταση της αιγυπτιακής κοινωνίας.

Οι αιγυπτιακές πυραμίδες ήταν τα πρώτα γιαπιά του κόσμου και στο κεφάλαιο αυτό—προσθέτοντας άλλες πέντε πυραμίδες στην αιγυπτιακή—θα ισχυριστώ πως, κατά κάποιον τρόπο, η ανθρώπινη μαστορική δεν αποδεσμεύτηκε ποτέ από εκείνα τα πολυπληθή γιαπιά–κοινωνίες.

Οι πυραμίδες της Αιγύπτου για περίπου δύο χιλιετίες (2670-664π.χ.) εξαντλώντας τους πόρους του κράτους και τη δυναμική της κοινωνίας, εξασφάλιζαν, πρωτίστως, την αναπαραγωγή του συστήματος, όπως και τη μεταθανάτια ευημερία των θεών–φαραώ. Πέρα από στέγαστρα–υπόστεγα της θεϊκής εξουσίας και του συστήματος διαχείρισης της αιγυπτιακής ζωής, αναφέρονταν στο θάνατο. Η καλά οργανωμένη κατασκευαστική μηχανή από ανθρώπινα εξαρτήματα, προσέφερε τον ασφαλή επίγειο θάνατο της εξουσίας και τον οριστικό θάνατο των εκατοντάδων χιλιάδων εμπλεκόμενων.

Οι κρανιοπυραμίδες ήταν ένας συνήθης τρόπος να αποχαιρετά τις πόλεις που καταλάμβανε ο Timur ο κατακτητής, ο οποίος για περίπου σαράντα χρόνια (1364-1402μ.χ.) προσπάθησε να είναι ο άξιος διάδοχος του Genghis Khan. Οι πυραμίδες του αν και ήταν φτιαγμένες από θάνατο, πέρα από την επιβεβαίωση της ισχύος του αποτελούσαν, παραδόξως, ένα έργο μνήμης προς τους ηττημένους. Στις κρανιοπυραμίδες του Timur η δομή και το μνημείο βρίσκονταν υλοποιημένα σε μια υπόσταση.

Η πυραμίδα του Hoxha ήταν ένα έργο για τον ίδιο που ολοκληρώθηκε λίγο μετά το θάνατό του (1988), επιδιώκοντας να εξασφαλίσει την αιωνιότητα τόσο του ιδίου όσο και του καθεστώτος του, τουλάχιστον μέσω της μνήμης. Ήταν η τελευταία δομή που αναφερόταν σε αυτόν και ο πυρήνας–επιστέγαση των 700.000 μπούνκερ που φύτεψε σε όλη τη χώρα του. Μόλις τα νήματα, που συνέδεαν την πυραμίδα στην Αλβανική πρωτεύουσα με τα μπετονένια μνημεία που φύλαγαν τη πολιτική κληρονομιά του Hoxha, κόπηκαν, η αρχαία δομή, μη αλληλεπιδρώντας, βυθίστηκε

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
05/05/2024 11:47:04 EEST - 3.138.36.126

και κανένα σωσίβιο νοήματος πέραν του μορφολογικού δε βρέθηκε για να δώσει λόγο στην ύπαρξή της.

Η πυραμίδα του Λούβρου έργο του I. M. Pei το 1989 αποτελεί μια προσθήκη σε έναν από τους ιστορικότερους περιέκτες της παγκόσμιας ιστορίας. Αποτελεί το "αόρατο" παράσιτο που τροφοδότησε τον ξενιστή του, διευκολύνοντας τη μαζική επισκεψιμότητα και συνεπώς τη διάδοση της παγκόσμιας ιστορίας.

Οι πυραμίδες του μικρόκοσμου είναι οι νανοδομές που κατασκεύασε το 2012 ομάδα επιστημόνων από το πανεπιστήμιο του Twente προσπαθώντας να βελτιώσει τον μικροσκοπικό τρόπο μελέτης των κυττάρων. Οι πυραμιδοειδείς δομές, στις οποίες κατέληξε, επιτρέπουν την τρισδιάστατη μεταφορά πλήθους κυττάρων στο μικροσκόπιο μη καταργώντας τους μεταξύ τους ζωντανούς δεσμούς. Κατάφεραν μια εμβάθυνση στην πραγματικότητα και πρωτίστως απέδειξαν ότι η ύλη, στη στοιχειώδη της μορφή, δεν είναι δεδομένη και στατική, αλλά διαρκώς μεταβάλλεται, και συνεπώς μεταβάλλει και τον κόσμο που αποτελείται από αυτή.

Η εργαλειοθήκη (η σκόρπια πυραμίδα) είναι ένας περιέκτης νοημάτων μαστορικής κληρονομιάς. Τα κομμάτια της βρίσκονται σκόρπια στο συνεχές του τοπίου και εσωκλείουν τη δυναμική μιας νοόσφαιρας πληροφοριών σταθμευμένης στο deep web. Τα τμήματα–λίθοι της εργαλειοθήκης–πυραμίδας είναι με τη σειρά τους οι "πυραμίδες" των τεχνιτών ως καθεαυτά δημιουργήματα–καθρέφτες των δημιουργών τους.

Η ΧΕΙΡΟΠΙΑΣΤΗ ΜΝΗΜΗ

Ο Χριστός, ο γιος του μαραγκού, έγινε μαραγκός ως όφειλε. Από άρνηση ίσως, στη μεταφορά της τέχνης του πατέρα του, αποφάσισε να γίνει υπεργολάβος, μάνατζερ της μεγαδόμησης μιας θρησκείας. Αν οι άγγελοι είναι υποκείμενα μαστορικής και οι αρχάγγελοι οι προϊστάμενοι τους, τότε οι εντολείς (Αγία Τριάδα) δεν είναι κάτι άλλο από εργολάβοι, επενδυτές και επιβλέποντες (αυτεπιστασία). Η θυσία του Ιησού ήταν μια πτώχευση που, τεχνηέντως, μεταφέροντας την "εταιρεία" στους μαθητές του, εξασφάλισε το νέο καταστατικό (καινή διαθήκη) και νέο μέλλον. Ο χριστιανισμός ξεκίνησε, χωρίς χρονοτριβές, τις οικοδομικές του δραστηριότητες, ευθύς αμέσως μετά τη θυσία του Χριστού, όταν οι 12 μαθητές του ανέλαβαν το έργο της οικοδόμησης της νέας θρησκείας. Αργότερα, τη διοίκηση της πολυεθνικής πλέον θρησκείας ανέλαβαν οι εκκλησίες με τους εκπροσώπους τους, που με τη σειρά τους, οικοδόμησαν μια σειρά μύθων σε μια προσπάθεια ιστορικοποίησης της οντότητάς τους. Σε έναν από αυτούς, η ισχυρή εκκλησία μιλάει για υλικά έργα μη κατασκευασμένα από ανθρώπινο χέρι (αχειροποίητα), εκτοπίζοντας με τον καθολικότερο τρόπο την μαστορική εμπειρία ως πραγματικότητα της υλοποίησής τους. Παρακάμπτοντας όμως τον εκτοπισμό, βλέπουμε πως αποδίδει τα έργα σε εργασία του θείου. Ίσως έτσι, καθώς η αξία της μαστορικής σε τούτα τα δημιουργήματα δεν είναι αυτή που μυθοποιείται, αλλά μια ιστορία παράλληλη που τα εντάσσει σε ένα σύνολο σημασιών, μοιάζει να εξισώνεται η χειροποίητη με την αχειροποίητη μαστορική. Όσο κανείς θα μπέρδευε τα αχειροποίητα δημιουργήματα μέσα σε πλήθος μη χειροπιαστών, γιατί να μη μπερδέψει και τα υποκείμενα της μαστορικής με το θείο–παράσιτο που έρχεται με καλύτερες (μέγιστες) τιμές και δόξες και τους παίρνει τη δουλειά. Περισσότερες πληροφορίες για τις οικοδομικές δραστηριότητες του χριστιανισμού έφερε στο φως η αποκάλυψη πως από το 1291 μέχρι το 1295 επετεύχθει η μεταφορά της κατοικίας της Θεοτόκου από τα ασταθή

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
05/05/2024 11:47:04 EEST - 3.138.36.126

πολιτικά εδάφη των "άγιων τόπων," σε ασφαλές λατινοκρατούμενο έδαφος. Η μεταφορά τούτη πέρα από το χαριτωμένο της πτήσης της σε διηπειρωτικό εναέριο χώρο, μας μιλάει για ένα συνεργείο, αυτό των αγγέλων, που δίχως τόπο, πάει όπου υπάρχει ανοιχτή δουλειά και παίρνει και δίνει δουλεία στους "τοπικούς" εξ' ανάγκης μετανάστες. Διανοητικά κατασκευάσματα όπως το μεταφερόμενο γιαπί του "άγιου οίκου" και η υλικότητα του διαμοιρασμού λειψάνων των Αγίων ως σημαδούρες πίστης, κατάφεραν τη δημιουργία ενός δικτύου κοινών θρησκευτικών αναφορών σε δύση και ανατολή.

Το παράδειγμα της οικοδόμησης μιας θρησκείας μέσα από κατασκευάσματα ενεργοποίησης της μνήμης, αν υποστεί ακόμα μια παράφραση φαίνεται ικανό να περιγράψει το αναπόφευκτο του αείμνηστου των έργων τής μαστορικής και των προγόνων της.

Στους ογκόλιθους των πυραμίδων, πολλές φορές από τα χιλιάδες ατυχήματα που προέκυπταν μέχρι και την τελική τοποθέτηση του εκάστοτε λίθου, μέλη ή και ολόκληρα συνθλιμμένα σώματα, έμεναν σαν πρόσθετο κονίαμα μεταξύ των οικοδομικών μονάδων επισημαίνοντας τη παρουσία και τη στενή συσχέτιση των εργατών με αυτές. Αντιθέτως, η χειρωνακτική εργασία του δημιουργού τού επιτρέπει να καταχωρεί την ύπαρξή του στην ιστορία, μέσα από το σύνολο των έργων του, αποφεύγοντας έτσι τη μία και μνημειώδη θυσία του Αιγύπτιου εργάτη. Εξαιτίας της μακροζωίας που—τουλάχιστον κατά τη δημιουργία τους—προϋποθέτουν τα κατασκευάσματά του, σχηματίζει ένα υπαρκτό δίκτυο μνημείων—μια υλική νοόσφαιρα σημείων—τοποθετημένα στο οικείο περιβάλλον τους, που αν κανείς ανατρέξει στα πρακτικά της δημιουργίας του θα βρει τις στάσεις και τις συναντήσεις των δημιουργών τους. Τα χειροπιαστά δημιουργήματα ταυτοποιούν την ύπαρξη των δημιουργών τους, όντας τα "μαύρα κουτιά" του βίου τους, διαμεσολαβούν για μια σύνδεση, σε μετατοπισμένο χρόνο, μεταξύ των δημιουργών τους και του εκάστοτε μελετητή τους, νοηματοδοτώντας, έτσι, την ύλη για κοινωνική χρήση. Μοιάζει σαν ο κάθε μάστορας, τεχνίτης και εργάτης να θυσιάζουν σε κάθε έργο ένα κομμάτι του εαυτού τους "χτίζοντάς" το μέσα στην εκάστοτε δομή. Αν στους μύθους απαιτείται ανθρώπινη θυσία για να στεριώσουν τα γεφύρια, στη πραγματικότητα ο κάθε μάστορας διασπάται θυσιαζόμενος και αυτός στα έργα της ζωής του. Όσο ζει αυτά είναι η προέκταση του εαυτού του, με τον θάνατό του γίνονται οι πυραμίδες του.

ΙΝΣΤΡΟΥΜΕΝΤΑΛ ΤΕΛΕΤΟΥΡΓΙΚΑ

https://soundcloud.com/toolbox_soundscapes

Ο επαναλαμβανόμενος ήχος της μαστορικής λειτουργεί σαν σύνθημα στο δρόμο, μπλέκεται με άλλους, ακούγεται ξεκάθαρα ή μπερδεμένα αλλά δίνει ορμή στους εμπλεκόμενους και γενική εικόνα στους παρατηρητές.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
05/05/2024 11:47:04 EEST - 3.138.36.126